

TUNNEKOMPASSI

TUNTEITA ETSIMÄSSÄ KEHONKARTALTA

Opas tunnekasvatuksen tueksi kasvatusalan ammattilaisille

Tunnekompassi – Tunteita etsimässä kehonkartalta

Opas tunnekasvatuksen tueksi kasvatustalan ammattilaisille

Laura Reijomaa ja Piia Ihanajärvi

Lahden ammattikorkeakoulu

Kevät 2015

Kuvat: Päijät-Hämeen alueen esikoululaisia

SISÄLLYS

Johdanto	4
Toiminnan kuvaus	5
Rakenne	5
Ohjaajalle huomioitavaa	5
Ensimmäinen kerta	6
Ilo	7
Häpeä	7
Kiukku	8
Suru	9
Pelko	10
Rakkaus	11
Viimeinen kerta, lopetus	11
Lähteet	13

JOHDANTO

Tämä opas on valmistunut toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena ja sen tavoitteena on olla helppokäyttöinen työkalu tunnetaitojen käsittelemiseen. Tässä oppaassa tunnetaitojen käsittelyssä hyödynnetään käsinukkedraamaa sekä muita toiminnallisia menetelmiä. Toiminnassa korostetaan myös tunteen kehollisuutta tuomalla esiin missä kyseinen tunne tuntuu ja minkälaisia reaktioita se aiheuttaa. Opas on tarkoitettu kasvatusalan ammattilaisille esimerkiksi päiväkoteihin tai kouluihin. Oppaan kohderyhmänä ovat esikouluikäiset, noin 5–6-vuotiaat lapset.

Muun muassa Isokorpi on kirjoittanut paljon tunnetaitojen käsittelemisen tärkeydestä. Hänen mukaansa (2004, 127) ihmisessä on sisäänrakennettuna kaikki inhimilliset tunteet jo syntymästä alkaen ja myös tunnetaidot ovat vaistonvaraisesti olemassa. Lapsi tarvitsee tunteiden esille tuomisessa paljon esimerkkejä, opettelua ja tukea. Tunteiden tunnistaminen ja hallitseminen ovat tärkeitä taitoja tulevan elämän kannalta ja aikuisen rooli tunnetaitojen opettamisessa on merkittävä. Aikuinen säätelee ja jäsentää lapsen tunnepurkauksia. Lapsi voi oppia paljon tunnetaitoja leikin ja satujen kautta.

Sen tunnistaminen missä tunne tuntuu voi olla haastavaa. Tunteita tuntiessa aktivoituvat myös kehon fysiologiset tuntemukset. Kun lapsi ja aikuinen keskustelevat tunteista ja kehon tuntemuksista, voi aikuinen auttaa lasta nimeämään tunteen. (Kanninen & Sigfrids 2012, 76–77.)

Draamakasvatuksessa toiminnan muoto on leikkisä, mutta tarkoitus vakava. Hauskaan työskentelyyn osallistutaan tosissaan ja jokainen yrittää parhaansa. Leikkisyyden avulla draamassa pystytään käsittelemään asioita, joiden käsitteleminen pelkästään keskustelemalla voisi olla vaikeaa. (Toivanen 2009, 31–32.) Tämän oppaan toiminnassa käsinukkea käytetään draaman välineenä ja eri tunteet tulevat esille käsinukkehahmojen tarinoissa.

Pidämmekin tunnekasvatusta todella ajankohtaisena ja tärkeänä teemana. Toiminnassa on tarkoitus käsitellä tunnetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, jolloin myös kehossa tapahtuvien reaktioiden käsitteleminen on erittäin tärkeää. Toivomme, että tämä opas voisi olla hyödyksi tunnetaitojen käsittelemisessä esikouluikäisten lasten kanssa.

TOIMINNAN KUVAUS

Toiminta on jaettu kahdeksaan erilliseen kertaan, ja jokaisessa toimintakerrassa on oma teema. Toiminta on alun perin suunniteltu toteutettavaksi kahden aikuisen voimin, mutta tarinaa voi soveltaa myös niin, että ohjaajia on vain yksi. Jokainen toimintakerta kestää noin 30 minuuttia ja se on jaettu käsinukkedraamaosioon ja toiminnalliseen osioon. Suositeltavaa olisi, että ryhmäkoko ei olisi liian suuri, jotta ilmapiiri säilyisi turvallisenä ja kaikki lapset pääsisivät kertomaan omista kokemuksistaan. Esimerkiksi 6–10 lapsen ryhmä soveltuu toimintaan hyvin.

RAKENNE

Toiminta sisältää kahdeksan toimintakertaa; kuusi tunneteemallista kertaa sekä aloitus ja lopetus kerrat. Aloitus ja lopetus ovat rakenteeltaan hieman muista poikkeavia. Jokainen tunnekerta sisältää aloituspiirin, käsinukkedraamaosion, toiminnallisen osion ja lopetuspiirin. Toiminnallinen osio sisältää keskustelua tunteesta ja sen tuntumisesta kehossa sekä erilaisia luovia ja toiminnallisia menetelmiä tunteen käsittelyyn.

OHJAAJALLE HUOMIOITAVAA

- Ohjaajan ilmeet ja eleet tuovat esiin nuken tunnetta
- Muista eläytyä tunnetilaan ja tarinaan
- Toiminnassa käytettävä nukke on draaman väline, eikä se kuulu lasten leikkeihin
- Nuken ollessa kädessä, ohjaaja puhuu vain nuken kautta
- Oppaassa käsinukkedraama on tarina muodossa, mutta ohjaajan tulee esittää tilanne improvisoiden omia vuorosanoja käyttäen kuitenkin niin, että tarinan sisältö tulee kaikin osin esille.
- Lasta ei jätetä yksin tunteiden kanssa. Heränneiden asioiden käsittelyyn on varattava aikaa.

HAUSKOJA JA TUNNERIKKAITA HETKIÄ ONNIN JA SILJAN SEURASSA!

Ensimmäinen kerta

Kesto: 30 minuuttia

Tavoitteet: Tutustuminen ryhmään, mikäli lapsiryhmä on vieras. Aiheeseen virittäytyminen ja turvallisen ilmapiirin luominen

Materiaalit: Isoa paperia, kyniä, saksia. Jos vieras ryhmä niin pehmeä esine tutustumisleikkiä varten.

Huomioitavaa: Ensimmäistä kertaa voi soveltaa sen mukaan onko lapsiryhmä entuudestaan tuttu vai ei. Tarvittaessa tutustumiseen ja nimien opetteluun käytetään aikaa. Muuten ensimmäisen kerran tarkoituksena on saada lasten kehonkuvat piirrettyä paperille ja leikattua ne irti.

TOIMINTA

- Aloituspöytä
- (Tutustumisleikki: seistään piirissä ja heitellään pehmeää esinettä toisille. Kun saa lelun kiinni, kerrotaan oma nimi ja esimerkiksi mistä asiasta tykkää.)
- Lasten jakaminen pareiksi. Pareittain lapset piirtävät toistensa ääriviivat suurelle paperille aikuisen avustuksella. Kehonkuvia käytetään jatkossa jokaisella tunnekerralla selventämässä sitä, missä mikäkin tunne lapsen kehossa tuntuu. Ohjaaja saa päättää kuinka tarkasti kertoo lapsille kehonkuvan piirtämisen tarkoituksen ensimmäisellä kerralla. Mikäli mahdollista, leikatut kehonkuvat kiinnitetään seinälle näkyvälle paikalle.
- Lopetuspiiri, jossa kerrotaan ensi kerralla saapuvista eläinvieraista.

Esimerkki kehonkuvista

Ilo

Kesto: 30 minuuttia

Tavoitteet: Ilon tunteen käsitteleminen iloisuutta herättävällä tavalla ja tuoda esiin ilon vaikutuksia kehossa.

Materiaalit: Tunnelaput (paperilappuja 1/lapsi, joissa lukee käsiteltävä tunne), höyhen tai muu kevyt leijaileva esine

TARINA

Onni-siili ja Silja-orava asuvat metsässä ja ovat juuri tavanneet toisensa. Ennen Onni ja Silja olivat hieman yksinäisiä, ja nyt tavattuun toisensa he ovat erittäin onnellisia, kun ovat löytäneet uuden ystävän. Onni ja Silja saapuvat koululle etsimään hauskoja leikkipaikkoja. He tapaavat lapset ja tutustuvat heihin. Onni ja Silja alkavat kertomaan tapaamisestaan ja uudesta ystävydestä. He kertovat, kuinka onnellisia ja iloisia he ovat kun ei enää tarvitse leikkiä yksin. Silja kertoi, ettei hän meinannut pysyä paikoillaan, koska oli niin täynnä iloa. Onni ja Silja puhuvat kuinka tärkeää ystävyys on ja kyselevät lapsilta ystävydestä. He myös kyselevät lapsilta mitä he tykkäävät tehdä ystävien kanssa ja mikä tekee heidät iloisiksi. Hetken keskusteltuaan lasten kanssa, Onni ja Silja kertovat, että he lähtevät jatkamaan leikkejensä koti-metsään ja että he palaavat taas myöhemmin tapaamaan lapsia.

TOIMINTA

- Aloituspäiri: Luodaan sadunomaista tunnelmaa ja johdatellaan lapsia mielikuvitusmaalimaan esimerkiksi kertomalla, että metsästä on tulossa kaksi eläinvierasta.
- Käsinukkedraamaosio. Nuket haetaan toisesta tilasta niin etteivät lapset näe nukan asettamista käteen. Tarinan jälkeen ohjaaja saattaa nuket matkaan ja vie ne toiseen tilaan.
- Tunteesta keskusteleminen; mikä tunne oli kyseessä, milloin olet ollut iloinen, mikä saa iloiseksi
- Missä tunne tuntuu; Mietitään ensin yhdessä missä ilo tuntuu ja sen jälkeen jokainen vie tunnelapun omaan kehonkuvaansa.
- Naurunpurkausleikki: Seisotaan piirissä ja jokainen saa puhaltaa höyhenen ohjaajan kädestä. Niin kauan kun höyhen leijailee ilmassa kaikki nauravat. Heti kun höyhen koskettaa lattiaa, naurun tulee loppua.
- Miten ilo liikuttaa -leikki: Ohjaaja kertoo mikä kehonosa on kyseessä ja jokainen näyttää samanaikaisesti miten ilo liikuttaa tätä kyseistä kehonosaa. Ilo voi liikuttaa esimerkiksi sormeä, kättä, jalkaa, päätä, mahaa ja lopuksi koko vartaloa.
- Lopetuspiiri: Lopuksi kysytään lasten tuntemuksia tunneringissä. Jokainen saa nostaa peukalon joko ylös tai alas sen mukaan minkälainen tunne toiminnasta jäi.

Häpeä

Kesto: 30 minuuttia

Tavoitteet: Häpeän käsitteen esiin tuominen ja sen liittäminen jo tuttuihin tuntemuksiin. Käsitellä häpeän vaikutuksia kehossa.

Materiaalit: Tunnelaput, kartonkia, värikyniä, saksia, kuminauhaa ym. narua

Muuta huomioitavaa: Naamaripohjat kannattaa piirtää kartongille jo valmiiksi ajan säästämiseksi

TARINA

Onni tulee yksin lasten luokse kertomaan, kuinka hän ja Silja olivat saaneet kutsun Jussi-jäniksen naamiais-synttäreille. Tarkoituksena naamiaisissa on, että jokainen vieras tekee itselleen naamarin juhliin. Onni ei kuitenkaan ole innostunut juhlista, vaan hän miettii haluaako edes mennä koko juhliin. Onni kyselee myös lapsilta, ovatko he olleet samanlaisissa juhlissa ja oliko siellä ollut ihan tyhmää. Hän vähättelee juhliä ja toteaa, että juhlissa olisi kuitenkin ihan tylsää. Silja saapuu innostuneena paikalle ja odottaa kovasti jo Jussin juhliä. Silja esittelee naamariaan ja kyselee, missä Onnin naamari on. Onni toteaa, että ei edes halua tulla koko juhliin eikä ole tehnyt naamaria itselleen. Silja on ihmeissään ja kyselee, miksi Onni ei halua tulla. Lopulta Onni saa sanottua, että häntä hävettää kun ei osaa tehdä hienoa naamaria. Onni luhistui pieneksi ja kertoi kuinka häpeä sai koko kehon tuntumaan pieneltä ja heikolta. Silja rohkaisee Onnia, että totta kai Onni osaa tehdä ja hän voi auttaa Onnia naamarin askartelussa. Silja toteaa myös lapsille, että jokainenhan osaa tehdä omanlaisen naamarin. Onni innostuukin tulevista juhlista ja alkaa uskoa itseensä, että hänkin osaa tehdä naamarin eikä hänen tarvitse hävetä askartelutaitojaan. Silja ja onni lähtevät iloisina yhdessä askartelemaan Onnin naamaria ja valmistautumaan juhliin.

TOIMINTA

- Aloituspöytä
- Käsinukke-draamaosio
- Tunteesta keskusteleminen
- Missä tunne tuntuu ja tunnelappujen vieminen kehonkuvaan
- Naamarin askarteleminen: Kerrotaan lapsille, että jokainen saa tehdä omanlaisen naamarin ja korostetaan sitä, että jokainen osaa tehdä hienon ja kaikki omanlaisen. Lapset voivat esitellä valmiin naamarin muulle ryhmälle.
- Lopetuspiiri: Tunnerinki

Kiukku

Kesto: 30 minuuttia

Tavoitteet: Käsitellä kiukun tunnetta, sen tuottamia tunteita kehossa sekä mieltä erilaisia tapoja purkaa aggressiivisia tunteita kehosta hyväksyttävällä tavalla.

Materiaalit: Tunnelaput, rauhallista musiikkia, huiveja

TARINA

Tällä kertaa Silja saapuu yksin lasten luokse tuhtuneena. Hän alkaa kertoa lapsille kuinka Jussin juhlissa oli ollut ihan tyhmää, eikä hän pidä Jussista. Silja on kiukkuisen oloinen. Hän kertoo, kuinka Onni ja Jussi olivat leikkineet paljon yhdessä ja hän oli tuntenut olonsa yksinäiseksi. Silja kyselee lapsilta, tulevatko he koskaan kiukkuisiksi siitä, jos eivät pääse leikkiin mukaan. Silja kertoo lapsille, että kiukku saa hänet tärisemään ja tuntuu siltä, kuin kiukku yrittäisi tulla ulos kehon jokaisesta kohdasta. Onni saapuu paikalle ja ihmettelee, miksi Silja oli lähtenyt juhlista yksin pois aikaisin. Silja on suuttunut ja tiuskii Onnille. Silja kyselee närkästyneenä Onnilta, oliko heillä Jussin kanssa kivaa kaksin. Onni ihmettelee Siljan käytöstä ja kertoo, kuinka Jussi oli puhunut että haluaisi leikkiä myös Siljan kanssa. Onni ja Jussi olivat tulossa pyytämään Siljaa mukaan leikkiin, mutta Silja olikin jo lähtenyt. Silja alkaa leppyä ja kyselee uteliaana, mitä Onni ja Jussi olivat puhuneet. Silja tulee iloisemmaksi kuullessaan, että Jussi oli pitänyt hänestä ja toteaa, että Jussikin oli oikein mukava. Onni ja Silja sopivat, että menevät yhdessä pyytämään Jussia leikkimään heidän kanssa.

TOIMINTA

- Aloituspöytä
- Käsinukke-draamaosio
- Tunteista keskusteleminen
- Missä tunne tuntuu ja tunnelappujen vieminen kehonkuvaan
- Kiukunpurkausliikkeet: Jokainen saa näyttää vuorollaan oman liikkeen jolla voisi purkaa kiukkuja pois kehosta. Muut toistavat näytetyn liikkeen
- Rentoutuminen: ”Pyyhitään” loputkin kiukut pois silittelemällä lattialla makaavia lapsia huiveilla rentouttavan musiikin soivissa.
- Lopetuspöytä: Tunnerinki

Suru

Kesto: 30 minuuttia

Tavoitteet: Käsitellä tunnetta myönteisellä tavalla eikä luoda ilmapiiristä liian negatiivista sekä saada lapset miettimään, missä suru tuntuu

Materiaalit: Tunnelaput, höyhen tai muu leijaileva esine, paperi, kynä

TARINA

Onni ja Silja tulevat taas tapaamaan lapsia. Silja kertoo innoissaan Onnille ja lapsille, kuinka hän on lähdessä perheensä kanssa mummolaan. Onni kyselee haikeana Siljalta missä mummola on ja kuinka kauan hän on poissa. Silja kertoo mummolan olevan kaukana metsän toisella laidalla ja he ovat koko viikon mummolassa. Onni tulee yhä surullisemmaksi ja miettii, mitä hän sitten tekee kun Silja lähtee, tuleeko hän kovin yksinäiseksi ja mitä tehdä, kun tulee kauhea ikävä. Onni kertoo, ettei haluaisi itkeä kaikkien nähden, mutta suru tuntuu kurkussa asti kun hän yrittää pidätellä kyynelitä. Silja rohkaisee Onnia, kuinka viikko menee todella nopeasti ja Onni voi sen aikaa leikkiä Jussi-jäniksen kanssa. Silja kertoo, että myös hänelle tulee Onnia ikävä, mutta ikävä ei ole paha tunne, vaan se tarkoittaa että välittää toisesta. Silja kysyy myös lapsilta, onko heillä koskaan ikävä. Silja myös muistuttaa, kuinka sen jälkeen kun on ollut ikävä, uudelleen tapaaminen on entistä kivempää. Onni alkaa piristyä ja hän keksii, että he voisivat Jussin kanssa keksiä uuden leikin, jonka he sitten opettavat Siljallekin kun hän palaa. Onni lähtee saattamaan Siljan matkaan.

TOIMINTA

- Aloituspöytä
- Käsinukke-draamaosio
- Tunteista keskusteleminen
- Missä tunne tuntuu ja tunnelappujen vieminen kehonkuvaan
- Naurunpurkausleikki (sama kuin ilo kerralla): Lapsille kerrotaan, että kevennetään tunnelmaa naurunpurkausleikillä, jotta ei jäisi surullinen olo.
- Kirje Siljalle mummolaan: Lapsille kerrotaan, että Onni oli pyytänyt apua kirjeen tekemiseen. Kirje auttaisi molempien ikävään. Ohjaaja toimii kirjurina ja jokainen lapsi saa keksiä, mitä Siljan kirjeeseen kirjoitetaan. Ohjaaja kertoo sopineensa Onnin kanssa, että valmis kirje viedään metsän reunaan, josta postipöytä sen hakee.
- Lopetuspöytä: Tunnerinki

Pelko

Kesto: 30 minuuttia

Tavoitteet: Käsitellä pelkoa hyväksyvässä ilmapiirissä, niin että pelkoja voi olla, mutta niille ei pidä antaa valtaa vaan ne voi voittaa. Luoda keskustelua pelon tuntumisesta kehossa.

Materiaalit: Tunnelaput, erilaisia rytmisoittimia (kapulat, marakassit, triangeli, rumpu ym.)

Muuta huomioitavaa: Ohjaaja voi kertoa lapsille jo tässä vaiheessa että Onni ja Silja tulevat käymään enää kaksi kertaa.

TARINA

Silja on palannut mummolasta ja he tulevat Onnin kanssa lasten luokse. Silja kertoo lyhyesti, kuinka mummolassa oli ollut kivaa, mutta oli myös kiva palata kotiin. Onni keksii, että Silja voisi tulla hänen luokseen yökylään. Silja ei ole kovin innostunut ideasta ja miettii, saako lupaa tulla. Onni ehdottaa, että Silja kysyy vanhemmiltaan lupaa. Silja kyselee Onnilta, asuuko hän siellä pimeässä luolassa kallion onkalossa. Onni kertoo asuvansa luolassa ja kuinka kivaa heillä voisi siellä olla. Lopulta Silja saa sanotuksi, että hän pelkää pimeää. Pelko saa mahan myllertämään ja olon heikoksi. Siljan koti on puussa, missä tähdet ja kuu valaisevat yölläkin. Onni lohduttaa Siljaa, kuinka kaikki pelkäävät jotakin, eikä se haittaa, koska pelot voi voittaa. Onni kyselee myös lapsilta pelkäävätkö he jotain ja kertoo omasta käärme-pelostaan. Silja päättää, että hän haluaakin tulla yökylään ja kokeilla voisiko hänkin voittaa pelkonsa. Onni ja Silja lähtevät pyytämään lupaa Siljan vanhemmilta.

TOIMINTA

- Aloituspäiri
- Käsinukkedraamaosio
- Tunteesta keskusteleminen
- Missä tunne tuntuu ja tunnelappujen vieminen kehonkuvaan
- Pelonkarkoitusloitsu: Tehdään lasten kanssa Siljalle pelonkarkoitusloitsu, jota myös lapset voisivat käyttää omien pelkojen voittamisessa. Jokaiselle lapselle jaetaan oma rytmisoitin jolla loitsu rytmitetään. Loitsu on seuraava *Poistu pelko, mene pois. Hauskempaa ilman pelkoa ois!*
- Lopetuspiiri: Tunnerinki

Rakkaus

Kesto: 30 minuuttia

Tavoitteet: Tuoda tunnetta esille yleisen välittämisen ja ystävyyden kautta ja synnyttää keskustelua ystävyyden merkityksestä. Välittämisen ja rakkauden aiheuttamien tuntemuksien paikantaminen kehossa.

Materiaalit: Tunnelaput

TARINA

Onni ja Silja tulevat yhdessä lasten luokse ja kertovat, kuinka olivat leikkimässä metsässä ja yhtäkkiä huomasi olevansa samassa paikassa, missä he olivat tavanneet. Silja ja Onni innostuvat muistelemaan tapaamistaan ja sitä, kuinka onnellisia ovatkaan kun ovat löytäneet uuden ystävän. He puhuvat, kuinka on tärkeää että on ystäviä ja kuinka he välittävät toisistaan. Onni ja Silja puhuvat kuinka rakkaus ja välittäminen tuntuvat lämmöltä koko kehossa ja saavat sen kihelmöimään. Onni ja Silja myös miettivät keistä kaikista muista he välittävät paljon, kuten vanhemmistaan ja Jussista. He kyselevät lapsilta, keistä he välittävät ja ovatko ystävät heistä tärkeitä. Silja muistuttaa, kuinka on tärkeää muistaa kertoa läheisilleen kuinka heistä välittää. Onni ja Silja halaavat ja päättävät onnellisina lähteä jatkamaan leikkejään.

TOIMINTA

- Aloituspöytä
- Käsinukke-draamaosio
- Tunteesta keskusteleminen
- Missä tunne tuntuu ja tunnelapujen vieminen kehonkuvaan
- Salainen ystävä leikki: Leikin ideana on arvata salainen ystävä. Yksi lapsi menee toiseen huoneeseen, jonka aikana muut valitsevat hänelle salaisen ystävän. Lapsi saapuu takaisin ja alkaa kysellä kysymyksiä löytääkseen salaisen ystävänsä. Kysymyksiin tulee voida vastata joko kyllä tai ei. (Esimerkiksi onko hänellä punaiset sukat?)
- Lopetuspiiri: Tunnerinki

Viimeinen kerta, lopetus

Kesto: 30 minuuttia

Tavoitteet: Koota yhteen edellisiä toimintakertoja ja muistella käsiteltyjä tunteita.

Materiaalit: Musiikkia, paperia ja värikyniä

TARINA

Silja ja Onni tulevat viimeisen kerran lasten luokse kiittämään yhteisestä syksystä ja avusta, jota ovat lapsilta saaneet. He muistelevat mitä kaikkea on tapahtunut: iloa tapaamisesta ja ystäväystymisestä, naamiaisista, tutustumista Jussiin, Siljan mummolan reissua ja yökyläilyä. Onni ja Silja hyvästelevät lapset ja lähtevät.

TOIMINTA

- Aloituspöytä
- Käsinukke-draamaosio
- Edellisten kertojen muisteleminen keskustellen

- Tunnepatsaat -leikki: Musiikin soidessa kaikki liikkuvat vapaasti. Kun musiikki katkaistaan, ohjaaja sanoo yhden tunteen ja kaikki jähmettyvät tätä tunnetta esittäväksi tunnepatsaaksi. Käydään läpi kaikki käsitellyt tunteet.
- Piirtäminen: Jokainen saa piirtää haluamansa kuvan toiminnasta mieleen jääneestä asiasta.
- Lopetuspiiri: Tunnerinki

Lähteet

Isokorpi, T. 2004. Tunneoppia parempaan vuorovaikutukseen. Juva: PS-kustannus

Kanninen, K. & Sigfrids, A. 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Toivanen, T. 2009 Draamakasvatuksen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ruokonen, I., Rusanen, S. & Välimäki, A-L. (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 30–35.

